

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Վիկտոր Ալֆիերի : (Տես երես 84)

Լքորորդական անձինքները վերցրնելուն պատճառաւ՝ Մաֆիերի չորս, կամ շատ շատ հինգ անձ կը դնէր իր ողբերգութեց մէջ, այսինքն այն դիպուածին հարկաւոր գլխաւոր անձինքները միայն . բայց այս պատճառաւ այնպիսի գեղեցկութիւն մը կը կորսնցընէ Մաֆիերի, որ զհանգիստատեսները կրնար շատ յափշտակել . կ'ուզեմ ըսել ընտանեկան տեսարանները, որոնց բուն յունական թատերերգութեան կանոնաւոր կերպն ալ չհակառակիր, բաւական է որ չափով և ընտրողութեամբ ըլլայ . ասոնք նոյն իսկ ողբերգութեան իւրաքանչիւր անձանց բնաւորութիւնը իմացընելու կ'օգնեն և թէ ինչ բնութեամբ հայր են կամ ինչպէս մայր և անով թէ ինչ տպաւորութիւն կրնան ընել ուրիշ անձանց վրայ . թող ասոնցմէ ծագած այն գերազանց ու փափուկ գեղեցկութիւնը, որ ետքը ողբերգութեան հանգոյցին լուծուելուն տագնապներ կ'աւելցընէ ու հանգիստականաց սիրտը ալ աւելի գթութեամբ կը լեցընէ : Բայց աւելին տեսնենք . այսչափ քիչ անձինքներով շատ հաւանական կ'երևայ՝ որ ողբերգութեան բուն գլխաւոր և կարեւոր կիրքն ու անոր իր վերջին վախճանին հասնելու համար օգնող միջոցները լաւ չեն կրնար բացատրուիլ, դուրս ցատքել . կամ աւելի լաւ ըսելով՝ կիրքերը ասպարէզ չեն ունենար իրենց ընդարձակութիւնը ցուցընելու, և իրենց ամենայն արգասեօքը երեսաւու . որով և իրենց բոլոր ու հարկաւոր տպաւորութիւնը մեր վրայ կատարելապէս չեն կրնար ընել . վասն զի երբոր մարդկային բնութեան կրքերուն նկարագրութենէն՝ իրեն յորդհոս զեղմունքներն ու օլարագանները ամփոփե-

լու որ ըլլայ մէկը, մարդկային սիրտը չախորժիր այն ողբերգութենէն : Եւ թերևս այս պակասութենէն առաջ գայ շղթայաբար այն դժուարութիւնը, որով բանաստեղծը չկարենայ լաւ պատճառել տալ ողբերգութեան վերջին վախճանը, ուսկից կը կախուի բոլոր այս քերթութեան ազդեցութիւնն ու յարգը և ողբերգական արդիւնքը : Եւ յիրաւի այս թերութիւնը երբեմն Մաֆիերեայ ողբերգութեանց մէջ կ'երեւայ . որովհետեւ թէպէտ դիւցազնին մահը տեսարանին մէջ կ'երևցընէ, բայց գրեթէ զահալիժաբար կը դիմէ այս վախճանին, մանաւանդ հինգերորդ հանդէսներուն, որոնք, ինչպէս ինքն ալ կ'ըսէ՝ « Մենահամառօտ, շատ աւրագընթաց, և գրեթէ ամէնը գործողութիւն ու տեսարաններ են » . բայց ասով բնականապէս այնչափ լաւ չկրնար պատրաստել գործողութիւնը, որով անպատրաստ կը մնան մեր սրտերն ալ . և նոյն իսկ մահուան տեսարանին աւտեն այն մեռնելու դիւցազուններուն շատ անգամ կարճ ու խիստ քիչ խօսքեր ըսել կու տայ, և որոնք այն կենաց վերջալուսին կէս մթնադոյն ու կէս անոյշ փայլունութեւ համեմատ փափկութիւն ու ներդաշնակութիւն իմաստի չունին, և մէկէն չտպաւորուած մտքերնիս՝ կը մեռնի դիւցազնը : Եւ լուրնակենք խօսքերնիս . ինչպէս իրեն գրուածքներէն կ'իմանանք, այս էր միշտ իր հաստատուն մտածութիւնը ու այս կը դիտէր՝ որ որչափ ձեռքէն գայ ամենահամառօտ ընէ ողբերգութիւնը, ու բոլորովին վերցընէ այն բաները, որ անոր հետ բացարձակ ու ամենահարկաւոր կապակցութիւն մը չունին, որպէս զի ասով իր ու ողբերգութեան դիտած վախճանին շուտով հասնի : Եսկէց և որ Մաֆիերի տեսարանին վրայ դրած մարդուն անձին աւմէն վայել խօսքերը, ամէն կերպերը չտար (բայց այս ուզածնիս յունական ախորժակին թոյլ տուածին չափ կը հասկընանք), այլ միայն այն գործողութեան հարկաւոր եղածները . և ամէն

տեսակ բնաւորութեանց ու ամէն տեսակ կրից տէր եղող մարդկանց՝ գրեթէ նոյն կտրուկ խօսակցութիւնը կը դնէ . և Շէկէլ երեւելի գերմանացի քննադատին ըսելուն պէս՝ թագաւորաց ու դիւցազանց ալ իրենց հետեակիցները շտար : Իսկ այս մեր ըրած դիտողութիւնները բոլոր այն վախճանով են , որ ցուցնենք մեր բանասէր ընթերցողաց թէ ողբերգութեան յատուկ վախճանը սրտերնիս շարժել ու անով զմեզ ՚ի բարին յորդորել է . և թէ այս պատճառաւ ամենայն կարեւոր ու օգտակար միջոցները պէտք է գործածել :

Ողբերգութեան դրութիւն մը , որ միայն էական գեղեցկութիւններ կը փնտրուէ իրեն նիւթերուն մէջ , բնականապէս այլ և այլ հանգոյցներով կը շարժուած չէ . ըսել է թէ պարզ է ինչպէս որ պարզ են բնութեւ գեղեցկութիւնները , որուն նմանիլը իր պարտքը ու իր պարծանքն է . ըսել է թէ ձեւացեալ գեղեցկութիւններէն հեռու է : Իհարաւասիկ Միքիէրեայ մեծագոյն գեղեցկութիւններէն մէկը , որ իր հանճարոյն պատիւ կ'ընէ . վասն զի ողբերգութեւ մէջ հանճարն ու պարզութիւնը միացած են . և այդ պարզութեամբն է որ յունական ողբերգութիւնները այդչափ ախորժելի կու գան . բայց այդ գեղեցկութիւնը Միքիէրեայ ըրած փոփոխութեանց մէջ չենք դասեր , որովհետեւ գաղղիական ողբերգութեանց պարզութիւնը կատարելագործեց միայն : Եւ կերպը պատմութեան աւելի հաւատարմութիւն կը ցուցնէ , որով հրեանութեւ մեզի տուած գաղափարը կատարելապէս կրնանք ունենալ . դարձեալ աւսով ողբերգական , կամ մանաւանդ թէ ըսեմ՝ խօսակցութեւ գեղեցկութեանց աւելի ասպարէզ կ'ունենայ բանաստեղծը . ուր թողունք որ հանդիսատեսաց մտադրութիւնը հաստատուն ու անշփոթ կը մնայ և մէկ առարկայի վրայ կը պտըտի : Սակայն յայտնի է թէ այս պարզութիւն ալ , զոր ամենադժուարին է երկրորդական հանճարներու ՚ի գործ դնելը , միշտ սահման մը պիտի ունենայ ,

և կրնանք ըսել թէ Միքիէրեայ գրեթէ միայն Տիմուէոն ողբերգութեան մէջ այս պարզութիւնը ձանձրալի և ողբերգութեան փաստակար ըրած է : Եւ ընդհանրապէս ինքը իր այս ըրած փոփոխութիւններուն գեղեցկութեանը վրայ կը տարակուսի . և իրաւամբք ալ . վասն զի շատ անգամ ՚ի գործ դնելու կերպէն ալ կը կախուի . իսկ մանաւոր այս պարզութեան վրայ գալով՝ կարծես թէ երբեմն նիւթեր կան , որ թէ որքիչ մը աւելի դիպուածներով զարդարելու ըլլաս՝ մեծագոյն փայլ մը ու գեղեցկութիւն մը կ'առնեն . և այն միջին դարու ասպետական ժամանակին նկարագրութեանցը մէջ նիւթական ու տեսարաններու գեղեցկութիւններ ալ կրնաս աւելցնել , որ մեր այն ատենին վրայ ունեցած գաղափարներուն շատ ազէկ յարմար կու գան :

Եւսանք հիմա Միքիէրեայ մէկ պակասութեանը , որ թէպէտ ակամայ թերութիւն էր ու իրեն անծանօթ , բայց թերեւս բնականապէս այն առջի դրած սկզբունքներէն պիտի հետեւէր : Եւ Միքիէրի իր ողբերգութեանց մէջ գրեթէ ամենեւին պահած չէ որ և իցէ ժողովրդեան ազգային ոգին (բայց ՚ի հռոմայեցւոցմէ) , տեղւոյն և ժամանակին սովորութիւններն ու հանգամանքները . և այս իր պակասութիւնը չեն ժխտեր Խալապիք ալ : Իսկ Սերարտինի իտալացին , և թերեւս ուրիշ որ և իցէ մարդկանց մէջ ալ գտնուին այսպիսիք , Շէկէլի քննադատութեանց դէմ Միքիէրին արդարացրելու ատեն՝ կ'ըսէ թէ յամանակը , տեղը , սովորութիւնները , և ետեւի ըսածներէն ալ մենք կը հետեւցնենք՝ ազգային ոգին , նկարագրելը՝ էական մաս մը չէ ողբերգութեան մէջ , և ետքէն կ'աւելցնէ . “ Տեղերն ու սովորութիւնները առանձին առանձին ստորագրելը՝ պատմութեւ կ'իյնայ , որ մտաց հմուտութիւն տալու համար է . իսկ մարդուս նկարագիրը՝ ողբերգութեւ պաշտօնն է , որ մարդուս սիրտը կը թելու պարտքն ունի ” : Իսկ զունք հոս իրեն՝ պատմութեան պարտ-

քին վրայ տուած գաղափարին մասնա-
կան սխալը . բայց իրաւունք տուր ինձի ,
բանասէր ընթերցող , հին յոյն մը ու
հին պարսիկ մը մտքէդ անցընելու որ
ըլլաս՝ զիրենք ներկայացընելով երեւա-
կայութեանդ , տարբերութիւն մը չես
դներ մէջերնին , մանաւանդ թէ ըսեմ՝
զանազան զգացմունք չես իմանար սըր-
տիդ մէջ . պարսկին հետ կը զգաս որ
կը բարձրանայ բնութիւնդ , ու իրեն
հետ բանաստեղծաբար կը խօսիս . յոյ-
նին հետ եղած ատենդ՝ կը տես-
նես որ կ'անուշնաս ու կը քաղցրանայ
դէմքդ , և սահուն խօսքեր բերնէդ
դիւրաւ դիւրաւ կը թռչին . պարսկի մը
արքունեաց հին ճոխութիւնն ու փառ-
քը՝ յունական ախորժակով երկիր մը
որ անցնելու ըլլաս , թագաւորաց ու
կայսերաց մէջ նոյն չես տեսներ : Եւ
ամէն ազգի սեփական գաղափարը կը
փափաքինք ու կը ցանկանք տեսնել տե-
սարանին վրայ . այդ է մեր ոգւոյն ա-
խորժը . վասն զի ամէն ազգ իրեն մե-
ծութեան աստիճանն ու կերպը ունի ,
և իր սովորութիւնները իրեն բնաւո-
րութեան զանազանութեանը պատճա-
ռաւ ուրիշ աշխարհքի սովորութիւննե-
րէն կը տարբերին . ապա թէ ոչ ինչ
հարկ կար պատմութենէ ու մանաւանդ
այլ և այլ ազգաց յիշատակագրութիւն
ներէն ողբերգութեան նիւթեր առ-
նել . իւրաքանչիւր ողբերգութիւն կըը-
նար և պէտք էր որ ունենար նոր երե-
ւակայեալ դիւցազուններ , որոնց հան-
գամանքներն ողբերգակը հանձարած
պիտի ըլլար . ուր ընդ հակառակն հի-
մակուան երևելագոյն քննաբանները
պատմութենէ առնուած նիւթերուն
մէջ ալ սաստիկ վրէժխնդրութիւն կ'ը-
նեն այնպիսի էական բան մը չայլայ-
լելու , որ պատմագիրներուն աւանդած
բնաւորութեանց , դիպուածին , և ժա-
մանակին մտածութեանց , վիճակին ու
սովորութեանց վրիպական փոփոխու-
թիւն մը չըլլայ . ուր թողունք անիկայ՝
որ ինչուան կ'ուզեն թէ ողբերգու-
թեանց մէջ պատմութիւնը բոլորովին
ամենայն մասամբ անարատ մնացած

ըլլայ : — Լ. Ֆիերեայ համար ազգային
ոգիէ , տեղւոյն սովորութիւններէն , և
այլն , կը պակսի որ ըսինք՝ ընդհանրա-
պէս հասկընալու է միջին դարու ու
նոր ատենի ողբերգութեանց վրայ ,
ինչպէս են ըսենք Փիլիպպոս Բ , Լյար-
ձիա , Գաւակցութիւն Լացեանց , Խոզ-
մունտա ողբերգութիւնները . բայց
հնոց գալով , ինչպէս առաջ ալ ըսինք՝
կը տեսնենք որ հռոմայեցւոց ազգային
վեհ ու շատ զօրաւոր հոգւոյն նկարա-
գրութեանցը մէջ խիստ կը գերազան-
ցէ , ըստ վկայութեան երևելի քննա-
բանից ալ . և այդ հռոմէական ողբ-
երգութեանց մէջ կ'իմանաս թէ հռ-
ոմաքաղաքին մէջն են , վասն զի տե-
սածներդ լսած ես որ հռոմայեցւոց
հզօր պետութեան մայրաքաղաքին մէ-
ջը միայն կը գտնուին . թէպէտ և այն
բովանդակ կատարելութիւնը չտեսնես
առնց վրայ , ինչ որ ողբերգական ա-
րուեստը հանձարէն կը պահանջէ : Եւ
մանապէս Լ. կեստէս ողբերգութեան
մէջ յունական պարզութիւն ու շնորհք
մը կը փայլի . որովհետեւ յոյն ողբեր-
գակները կարդալէն ետքը շինեց ու
Լարիպիդեայ նմանողութեամբ : Եւ
Եւուդի մէջ ալ արևելեան , կամ լաւ
ևս ըսեմ՝ աստուածաշնչական ոգին
մեծապէս կենդանի է , ու նահապետա-
կան կեանքը նկարուած կը տեսնենք
տեսարանին վրայ :

Եւ աւստի ինչուան հիմա տեսանք
Լ. Ֆիերեայ ըրած փոփոխութիւննե-
րը . իմացանք որ ինքը երկրորդական
անձինքները վերուց ու տեղը առան-
ձնախօսութիւններ դրաւ . մահը տե-
սարանին վրայ հանեց . անձինքները
քիչցուց . նայեցաւ որ որչափ կրնայ՝
ողբերգութիւնը շուտով իր վախճանին
քաղցրէ : Բայց ասոնք ողբերգութե-
հիմերուն վրայ փոփոխութիւն մը ը-
րին , ինչպէս Շէքսպիր ըրաւ Լ. Նի-
գղիացւոց համար : Իրեն ազգին ոգւոյն
ու անոր նոյն ատենուան բարոյական
վիճակին մերձեցընելը միայն՝ ողբեր-
գութեան մէջ փոփոխութիւն է . վասն
զի բնականապէս յունական հին ու մա-

քուր արտոբակին տեսարաններուն՝
 ԺԶ դարու հիւսիսային ու ժողովրդա-
 կան զգացմունք ունեցող Մեղրիացիքը
 եռանդեամբ չեն վազեր . որով այս
 փոփոխութեամբ ողբերգութիւնը ազ-
 գին զգացողութեանց ու հակամիտու-
 թեանց կերպին կ'ուղղուի , և անգղիա-
 կան , գաղղիական , և այլն , ողբերգու-
 թիւն ըլլալուն վրայ կը կայանայ նորո-
 գութիւնը : Բայց Մեֆիէրի , ինչպէս
 առաջ ալ ըսինք , Մեֆիէրի ազգին հա-
 մար յօրինեց իր ողբերգութիւնները .
 իրեն ըրած նորոգութիւնները 'ի գործ
 դնելու համար Մեֆիէրեայ պէս հան-
 ճար մը պէտք էր , ինչպէս բաւականա-
 պէս լաւ յաջողեցաւ ալ . սակայն ասոնք
 այնպիսի արտաքին փոփոխութիւններ
 են , որ բոլորովին արդիւնք է կ'ըսես
 ազատասիրութեան , խիստ բնաւորու-
 թեան մը ու արուեստի վրայ ունեցած
 անձնական կարծեաց գործադրութեա-
 նը . աւելի իր անձին նայելով՝ կրնանք
 ասոնք ճշմարիտ նորոգութիւն ըսել ,
 քան թէ իր ազգին ոգւոյն : Հաւանա-
 կանաբար այս թերութիւնները մեծաւ
 մասամբ պակաս կ'ըլլային իր ողբերգու-
 թիւններէն՝ եթէ Յունաց ողբերգու-
 թիւնները կարգացած ըլլար , առանց
 որոց , ինչպէս կ'ըսէ գաղղիացի հռչա-
 կաւոր քննաբան մը , չկրնար մէկը կա-
 նոնաւոր ճշմարիտ ողբերգակ ըլլալ :
 Բայց հոս իրաւունք մ'ալ հատուցա-
 նենք Մեֆիէրեայ . պակասութիւններ
 դրինք իր փոփոխութեանցը վրայ , բայց
 այնպիսի թերութիւններ՝ որ երկրորդա-
 կան հանճարի վրայ չէին մտածուեր .
 Մեֆիէրի իրաւամբք հայր իտալական
 ողբերգութեան կոչուած է (իրեն կա-
 տարելութեան աստիճանին նայելով) ,
 և ինչուան հիմա բոլոր Եւրոպա զինքը
 անանկ կը մեծարէ . մեր ըսածները ա-
 նոր համար են՝ որ եթէ այս գեղեցկու-
 թիւններն ալ լաւ զգացած ու գործա-
 դրած ըլլար , մեծագոյն կատարելու-
 թիւն կ'առնէին իրեն ողբերգութիւն-
 ները , և թէ ցուցնենք այդ արուեստին
 տեղեկանալ ու հետեւիլ ուղղութիւնն որ
 իր զրութեանը մէջ ինչպիսի պակա-

սութիւններ կան : Եւ հիմա համա-
 ռօտ մը տեսնենք թէ առանց այս փո-
 փոխութիւնները մտածելու՝ ինչ գե-
 րազանց գեղեցկութիւններ կը փայլին
 Մեֆիէրեայ վրայ :

Մեֆիէրեայ առաջին մեծ գովեստն
 այն է , որ Խտալիոյ մէջ ողբերգական
 ոճը ինքը հնարեց . ոճ մը ազնուական ,
 ծանր , վսեմ և զօրաւոր . և գիտեն ըն-
 թերցողք թէ ապառաժուտ տեղեաց
 մէջ հարթ ճամբայ կտրելը ինչ դժուա-
 րութիւններ ունի : Եւ պէտ իր ազ-
 գայինքը իրաւամբք քիչ մը վար կը զար-
 նեն զինքը որ խիստ ոճ ունի , ինչպէս
 առաջ ալ տեսանք , բայց այս ոճը՝
 մասնաւորապէս հռոմէական ողբեր-
 գութեանց մէջ՝ շատ ուրիշ զօրութիւն
 մը կ'առնէ , և այս է իրեն անձնական
 յարգը : Մեֆիէրեայ ողբերգութիւն-
 ները շատ կանոնաւոր ու պարզ են .
 միշտ իրեն անձանց ազնուականութիւն
 ու անոնց բարձր աստիճանին համե-
 մատ վսեմութիւն կու տայ , և ասոնք
 ոչ երբեք ռամկաբար կը խօսին , որ սո-
 վորական պակասութիւն է գրեթէ ա-
 մէն երեւելի ողբերգուաց . աղուոր , ու-
 ժով ու վսեմ իմաստներ առատութե-
 սփռուած . տեսարանները իրարու հետ
 լաւ կապուած են . խօսակցութիւնը
 ողբերգական է (Վաղղիացեաց մէ-
 լի) և շղթայակապ շատ բնական կեր-
 պով կը հետեւին իրարմէ , որուն կողմա-
 նէ ինքը շատ երեւելի է . ինչպէս նաեւ
 ասոնց մէջ ամենեւին ատենական եր-
 կայնախօս ու նիւթէն օտար ոճ մը ու
 կերպ չկայ , որ շատ զգուշալի է ողբեր-
 գութեան մէջ և ամենագոյնաւոր . ա-
 նոր համար իր խօսակցութեանց մէկ
 մեծ գեղեցկութիւնն ալ այս է , որ ըստ
 ինքեան խորունկ մտածելով՝ մարդուս
 սիրտը լաւ ճանչնալէն առաջ կու գայ :
 Եւստի մեզի այնպէս մը կ'երեւայ , ինչ-
 պէս կը մակաբերենք իր ողբերգութե-
 ց վրայ գրած Վարժիքներէն ալ , թէ Մե-
 ֆիէրի ամէն տեսակ կրից բնութիւնը
 լաւ կը ճանչնար . բայց ազատասիրու-
 թիւնը զօրանալով իր վրան՝ կէս մը
 անկարելի կ'ընէր իրեն զանիկայ իր դիւ-

ցաղանցը վրայ դնել, կէս մ'ալ աւել-
ցնենք ըսելու՝ երբեմն իրեն ուզել չէր
տար գործադրելու . բայց դարձեալ
ամէն կրթի գեղեցկութիւն կը փայլի
իր ողբերգութեանցը մէջ : Ասոնք և
ասոնց նման ուրիշ գերազանց յատկու-
թիւններ սեփական կնիքն են Ալֆիէ-
րեայ թատրերգական երկասիրութեցը .
և ուրիշ ողբերգութեաց հետ բաղդատե-
լու ատենը լաւ կ'իմանանք Ալֆիէ-
րեայ բարձրութիւնը, և կը զարմանանք
թէ իր ողբերգութեանց մէջ ինչպէս
ամէն բան ողբերգական վախճանին կը
դիմէ, ինչպիսի բացատրութիւն կը-
րից, ինչ ողբերգական ոճ . և թէ նոյն
իսկ իր անձնական կարծիքն ալ ողբեր-
գութեան մէջ դնելը՝ մեծ հանճարոյ
գործք է : (Այս դարձեալ վերջապէս
այս կ'ըսենք՝ որ թէպէտ Ալֆիէրի չու-
զեց Վաղղիացուց հետեւիլ, թէպէտ
մերժեց ու նզովեց հետեւողութեան
ամենայն կարծիք, թէպէտ հաստատ
միտքը դրաւ թէ ինքը նոր ողբերգու-
թիւն մը հնարեց, և այնպէս հրատա-
րակեց, ի վերայ այս ամենայնի առանց
իր գիտնալուն՝ գաղղիական ողբերգու-
թեան ձևին վրայ ըրաւ իր ողբերգա-
կան ընթացքն ու անով վարուեցաւ .
բայց այս ողբերգութեան կերպը գի-
տեն ընթերցողք թէ ինչպիսի մեծա-
մեծ գեղեցկութիւններ ունի :

(ԿԸ ԸՅՐՈՒՆԾԿՈՒՒ)

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԲՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Բոսաբանական պարտեզ : (Տես երես 45)

Ինչուան հիմա այս երկու հատու-
ծով բոսաբանական պարտեզներու ըս-
կիզնն ու յառաջագիմութիւնը նկարա-
գրեցինք . հիմա քիչ մը աւելի էական
բանի վրայ խօսքերնիս պիտի դարձը-
նենք, այսինքն այս տեսակ պարտեզ-
ներուն կարգաւորութեանը վրայ պիտի
խօսինք, որ պարզ պատմական բան մը

չըլլալով՝ յայտնի է թէ աւելի մտա-
դրութիւն կը պահանջէ օգտակար ըլ-
լալու համար : (Այս թերեւս հոս դառ-
նան մեզի ըսեն ոմանք, որ դեռ ազգեր-
նուս հիմնական վիճակին համար չէ
այսպիսի բաներու վրայ խօսիլ, որ Ալ-
րոպացուց պէս կը թեալ ազգերուն մէջ
ալ շատ ատեն չէ որ մտած է : Այո .
այդպէս է . շատ իրաւունք ունին այդ
ըսողները՝ թէ որ մենք հաստատ մըտ-
քերնիս դրած ըլլայինք որ ազգերնուս
մէջ մէկէն ի մէկ հիմա կրնան բուսա-
բանական պարտեզներ հաստատուիլ :
(Այս ասանկ չէ . Վաղմալիպին դիտ-
մունքն է՝ ցուցնել իր սիրելի ազգայ-
նոցը թէ Ալրոպացիք իրենց յառաջա-
գիմութեան ճամբուն մէջ՝ այս տեսակ
բաներու վրայ ալ մասնաւոր խնամք կը
տանին, և կը ջանան իրենց ազգին ան-
հատներուն անոնց ախորժակին զանա-
զանութեանը համեմատ այն ամէն աս-
պարէզները բանալ, որ գիտութեանց
ո և իցէ մէկ ճիւղին յառաջեցուցիչ են .
ասով կ'իմացուի թէ ազգին լուսաւորու-
թեանը համար՝ ամէն կողմէն աշխա-
տելու է, ու ամէն ուսումնական բան
յարգի սեպելով՝ պէտք է ետեւէն իյ-
նալ . որով և այս տեսակ հատուածնե-
րը ազգային յառաջագիմութեան ապա-
զայ սերմունք մը կ'ըլլան : Անցնինք հի-
մա բուսաբանական պարտեզներու նը-
կարագրութեանը :

Բոսաբանական պարտեզները իրեք
մեծ դաս կրնան բաժնուիլ՝ իրենց ամէն
մէկուն մասնաւոր որոշած վախճանին
նայելով . Ա . դասէն են այն բոսաբա-
նական պարտեզները, որ բոսաբանու-
թեան դասատուութեանը համար սահ-
մանուած են . Բ . անոնք որ բուսոց ծա-
նօթութեան յառաջագիմութեանը հա-
մար սահմանեալ են՝ գիտուններու ծա-
ռայելով . Գ . անոնք՝ ուր այն տեսակ
բուսոց մշակութիւնը կը զարգանայ,
որ մեր բազմաթիւ պիտոյիցը կարօ-
տութիւնը կը լեցնեն : Ասոնցմէ ե-
տեւ կրնաս ըսել նաև այն պարտեզնե-
րը, որ պարզ զուարճութեան համար
սահմանուած են, և կամ որոնց մէջի